

2017

Iš tolo tamsiai mėlyna suknelė atrodo sukirpta iš vieno didelio šilko gabalo. Dailios suknelės klostės grakščiai apkritusios ja aptaisyta manekena.

Bet pažiūrėjus atidžiau paaiškėja, jog tai iliuzija. Suknelė sudurstyta iš skiautelių ir atraizų, susiūtų taip išmoningai, kad radosi kažkas visai nauja.

Praslinkę metai suknelės nepagailėjo — pasidarė tokia trapi, kad, norint jos istoriją išsaugoti ateičiai, būtina apsaugoti ir ją pačią; taigi muziejaus darbuotojai manekena su suknele pastatė stiklinėn spinton, kurioje ji ir bus eksponuojama. Vienas vitrinos šonas pagamintas iš didinamojo stiklo, kad muziejaus lankytojai galėtų nuodugniai apžiūrėti siuvėjos darbą. Visos medžiagos skiautelės nematomais smulkučiais dygsneliais rankomis sudaigstytos taip dailiai, kaip tesusiūtų šių laikų siuvimo mašina. Žmonės, atėję pažiūrėti suknelės, žavėsis tokiu sudėtingu darbu, stebėsis, galvodami apie tai, kiek laiko ir kantrybės prireikė tokiam drabužiui sukurti.

Šioje stiklinėje vitrinoje eksponuojama istorija. Tai visos mūsų istorijos dalis, taip pat ir dalis asmeninės mano istorijos.

Muziejaus direktorius ateina patikrinti, ar viskas gerai, ar pasirengta atidarymui. Jis linkteli patenkintas, ir visa komanda traukia į barą už kampo išgerti ir atšvesti.

Bet aš lieku; prieš uždarydama vitriną, perbėgu pirštų galiukais per sidabrinčius karoliukus, puošiančius suknelės kaklo iškirptę. Karoliukai — tarsi vidurnakčio danguje pažirusios žvaigždės — dar vienas gudrus sumanymas, bandant atitraukti žvilgsnį nuo sudaigstytų lopinėlių. Įsivaizduoju, kaip jie būtų gaudę šviesos spindulius, kaip žiūrinčiojo žvilgsnis būtų kilęs į viršų, iki kaklo linkio, skruostikaulių, iki šią suknelę vilkinčiosios akių — iki akių, kurių gelmėje atsispindėtų toji pati šviesa.

Uždarau vitriną, žinau, kad viskas parengta. Rytoj prasivers galerijos durys, ir žmonės ateis pažiūrėti suknelės, pavaizduotos plakatuose, kuriais nukabinėtos metro sienos.

Žiūrėdami iš tolo, jie pamanytų, kad suknelė sukirpta iš didelio šilko gabalo. Tik pažvelgę atidžiau pamatys tiesą.

Harieta

Požeminė tunelių raizgalynė atsirūgsta troškaus karšto oro pliūpsniu, tvoskiančiu man į kojas, įsisukančiu į plaukus; vilkdama metro stoties laiptais sunkų lagaminą galiausiai išnyru į šviesą, į gerokai įdieniojusį Paryžių. Šaligatviais zuja turistai — vaikštinėja, maklinėja, įbedę nosis į miesto planus ir telefonus, aiškindamiesi, kurion pusėn sukti ir kur keliauti toliau. Spartesniais, ryžtingesniais žingsniais per minias iriasi dailiai apsirengę vietiniai, ką tik grįžę po visą rugpjūtį trukusių atostogų prie jūros, nekantraujantys susigražinti savo miestą.

Pro šalį plaukia mašinų srautai — nesiliaujanti spalvų ir triukšmo versmė, ir akimirką nuo šio judėjimo ir jaudinančio džiaugsmo atsidūrus mieste, kuris ištisus dvylika mėnesių bus mano namai, apkvaistu, ima svaigti galva.

Bandydama suimti save į rankas, atremiu lagaminą į turėklus palei įėjimą į Sen Žermen de Prè stotį ir skaitau telefone elektroninį laišką, kad dar kartą pasitikrinčiau visas smulkme-

nas. Bet iš tikrųjų to nė nereikia — tuos žodžius moku atmintinai...

Gerbiama panele Šo,

kaip jau kalbėjome telefonu, su malonumu pavirtintu, kad jūsų prašymas metus stažuotis Gijmė agentūroje patenkintas. Sveikiname!

Kaip minėjome, stažuotojams galime pasiūlyti minimalų atlygį, tad mielai jus apgyvendinsime bute virš biuro.

Kai susiruošite keliauti, prašytume pranešti, kurią dieną ir kokiu laiku atvyksite. Nekantrauju jus pasitikti mūsų kompanijoje.

Nuoširdžiai jūsų

direktorė Floransa Gijmė

Gijmė agentūra, ryšių su visuomene agentūra,

Kardinolo g. 12, Paryžius 75000

Vis dar negaliu patikėti, kad pavyko įkalbėti Floransą mane priimti. Ji vadovauja ryšių su visuomene agentūrai, kuri specializuojasi mados srityje, dirba su smulkesnėmis įmonėmis ir startuoliais, neišgalinčiais išlaikyti savo pačių ryšių su visuomene specialistų. Paprastai ši agentūra stažuotojų nepriima, bet mano laiškas ir gyvenimo aprašymas Floransą įtikino, ir galiausiai ji man paskambino (tiesa, tik kai laišką ir gyvenimo aprašymą nusiunčiau du kartus, ir ji suprato, kad nepaliksiu ramybės, kol negausiu atsakymo). Faktas, kad esu pasirengusi dirbti ištisus metus už minimalų atlygį, ir puikios prancūzų kalbos žinios atvėrė kelią į dalykiškesnę pokalbį skaiptu. Nepriekaištinga universiteto dėstytojo rekomendacija, akcentuojanti mano domėjimąsi mados industrija ir pasiryžimą sunkiai dirbti, galiausiai ją įtikino mane priimti.

Jau buvau pasirengusi pasieškoti kokios nors vietelės nuomai paprastesniame miesto rajone, tikėdamasi išsiversti su nedideliu paveldėtu mamos palikimu. Taigi pasiūlytas kambarys virš biuro man atrodė fantastiška premija. Gyvensiu tame pastate, kuris man ir padėjo atrasti Gijmė agentūrą.

Šiaip aš netikiu likimu, bet atrodė, kad į Paryžių mane traukia kažkokia jėga. Toji jėga ir atvedė mane į Sen Žermeno bulvarą. Atvedė mane čia.

Prie pastato iš tos nuotraukos.

Nuotrauką radau kartoninėje mamos daiktų dėžėje, nustumtoje į mano miegamajame esančios spintos pačios aukščiausios lentynos galą, — turbūt tėtis ją ten užkėlė. Gal norėjo taip tą dėžę paslėpti, kad ją rasčiau tik gerokai paaugusi, pasirengusi išvysti dėžės turinį, kai prabėgę metai bus nugludinę širdperšos kampus, ir jie taip skaudžiai nebedurs. O gal kaltės jausmas jam liepė lipniaja juosta užklijuotą dėžę patraukti nuo akių ir nukišti taip, kad jos niekas nepasiektų, kad nei jis, nei naujoji jo žmona nematytų šio priekaišto, apgailėtinau primenančio apie pačių suvaidintą vaidmenį šioje nepakeliamai liūdnoje istorijoje, dėl kurios mama galiausiai pakėlė prieš save ranką.

Dėžę aptikau vieną lietingą dieną, būdama paauglė, grįžusi namo iš internatinės mokyklos Velykų atostogų. Nepaisant visų vargų — jie pasistengė, kad turėčiau savo kambarį, leido man pasirinkti sienų spalvą, susidėlioti knygas, visokius mielus mažmožius ir susikabinti atsivežtus plakatus taip, kaip noriu, — pas tėvą su pamote niekada nesijaučiau kaip namie. Visada tai buvo *jų* namas, kuris niekada ir netapo mano. Tai tebuvo vieta, į kurią turėjau atvažiuoti ir gyventi, o mano namų staiga nebeliko.

Tą šlapia balandžio dieną nuobodžiauvau. Dvi mano jaunesnės įsėserės irgi nuobodžiavo, taigi pradėjo žodžiutis; tai neišvengiamai išvirto į prasivardžiovimą, ir galiausiai užsikūrė tikras barnis, prapliupo klyksmai, riksmi, trinksėjo durys.

Nuėjau į savo kambarį ir įsikišau į ausis ausines, kad triukšmą nustelbtų muzika. Sukryžiuavusi kojas sėdėdama ant lovos, varčiau naujausią „Vogue“ numerį. Man paprašius, per Kalėdas pamotė padovanojo šio žurnalo prenumeratą. Visada mėgėdavau akimirka, kai atsiversdavau naujausią žurnalo numerį; atidžiai peržvelgdavau kiekvieną žvilgantį puslapį, iškvėpintą brangių naujausių kvėpalų ir losjonų pavyzdžiais, tasai žurnalas man buvo tarsi portalas į kerintį aukštosios mados pasaulį. Tą dieną žurnale pamačiau nuotrauką, kurioje fotomodelis vilkėjo raktažolių geltonumo marškinėlius, nuotrauka iliustravo straipsnį, pavadintą „Vasara prasideda šviesiomis spalvomis“. Prisiminiau, kad kažkur spintoje, tarp kitų drabužių, kuriuos praėjusį rudenį buvau išskalbusi, tvarkingai sulanksčiusi ir padėjusi į viršutinę lentyną, iš ten išėmusi šiltesnes palaidines ir megztukus, ir aš turiu beveik tokius pačius marškinėlius.

Padėjau žurnalą ir nusitempiau prie spintos kėdę nuo rašomojo stalo. Ištiesusi ranką prie vasarinių palaidinių krūvelės, pirštų galiukais užkliudžiau nuo metų suminkštėjusią kartoninę dėžę, nustumtą į patį lentynos galą.

Iki tos dienos niekada nebuvo atkreipusi dėmesio į tą dėžę — gal dėl to, kad nebuvo tokia aukšta, kad pastebėčiau užrašą, — bet dabar, stovėdama ant pirštų galiukų, prisitraukiau dėžę arčiau ir pamačiau storu juodu žymekliu ant lipniosios juostos, prilaikančios dangtį, užrašytą mamos vardą.

Pamiršusi visus prasidedančios vasaros šviesius atspalvius, nusikėliau dėžę. Šalia vardo — Felisité — tėčio ranka buvo užrašyta „dokumentai, nuotraukos ir t. t. Harietai“.

Perbraukiau pirštais per žodžius, žiūrint į šalimais užrašytus jos ir mano vardus, akys pasruvo ašaromis. Po daugelio metų plati ruda juosta jau nebelipo, man palietus sučežėjusi atsoko nuo kartono. Nusibraukiau rankove ašaras ir atidariau dėžę.

Popierių krūva dėžėje atrodė taip, tarsi kažkas būtų skubiai bet kaip juos suklišęs; ten buvo be jokios tvarkos atsainiai atrinkti mano mamos gyvenimo likučiai, išsaugoti sumetant į rudą dėžę su užrašu „Harietai“, o ne į juodą šiukšlių maišą.

Viską paskleidžiau ant miegamojo grindų, oficialius dokumentus — nebegaliojantį vairuotojo pažymėjimą ir pasą — atskyriau nuo senų mano mokyklos parengtų ataskaitų kopijų ir rankų darbo atvirukų, kurių jai buvau pridovanojusi per kelerius metus. Ir vėl apsiverčiau, žiūrėdama į vaikiška rankute negrabiai nupieštus piešinius, kuriuose tik mudvi abi, susikibusios už rankų. Bet nusišypsėjau pro ašaras supratusi, kad net ir būdama visai maža pripiešiau madingų detalių — papuošiau mūsų suknelės didelėmis sagomis ir prie drabužių priderinau ryškiaspalves rankines. Įrašai atvirukų vidiniuose puslapiuose keitėsi nuo daug pastangų pareikalavusių vaikų darželyje didžiosiomis raidėmis išvedžiotų žodžių iki pradinėje mokykloje užrašytų apskritų raidelių — tai nuoširdūs meilės žodžiai, kuriuos mama taip brangino, kad nutarė išsaugoti. Gal aš tik įsivaizdavau, bet man atrodė, kad net ir po tiekos metų tie paveikslukai labai švelniai dvelkė kvėpalais, kuriais mama visada kvėpindavosi. Saldus gėlių aromatas atgaivino ryškius prisiminimus — juodas buteliukas sidabriniu kamšteliu ant tualetinio stalelio; prancūziški kvėpalai „Arpège“.

Vis dėlto mano piešinių ir gražių žodžių nepakako. Visa tai nepajėgė jos ištraukti iš vienvės ir širdgėlos pelkės, kurion galiausiai įklimpo ir kuri taip giliai ją įsiurbė, kad mirtis ėmė rodytis kaip vienintelė galimybė išsigelbėti. Mamai suteiktas vardas — di-

džiausia gyvenimo ironija, nes ji tikrai niekada nebuvo laiminga. Vienintele tikro džiaugsmo akimirkas patirdavo skambindama pianinu, užsimiršdama pačios kuriamoje muzikoje, pirštams lengvai bėgiojant klavišais. Dėliodama atvirukus į krūvelę, pajutau galugerklėje įstrigusį sielvarto gumulą, kietą kaip akmenį; šie atvirukai — įrodymas, kad mama labai mane mylėjo, bet toji meilė nepajėgė jos išgelbėti.

Kai galiausiai man pavyko atsiplėšti nuo kitų dokumentų, kai nusišluosčiau akis, mano žvilgsnis nukrypo į pluoštą nuotraukų dėžės dugne.

Pamačius viršutinę krūvelės nuotrauką, užkando žadą. Nuotraukoje mama supo mane glėbyje; mano kūdikio plaukučiai gaubė galvą it pūkę aureolė, gaudanti pro šalia esantį langą plūstančius saulės spindulius. Toji šviesa, kurios nutvieksa mama atrodė kaip Renesanso madona, buvo auksu nuliejusi ir mano smulkučių veidelį, ir atrodė, kad mane apšviečia iš mamos akių sklindanti meilė. Ant mamos riešo aiškiai buvo matyti auksinė apyrankė su pakabučiais, kurią dabar nešioju. Apyrankę man padovanojo tėtis per šešioliktąjį gimtadienį sakydamas, kad papuošalą nešiojo mano mama ir mamos mama. Nuo tada apyrankę segiu kasdien. Nuotraukoje įžiūrėjau kelis pakabučius, kurie ir šiandien puošia mano riešą — mažutyti Eifelio bokštą, siūlų ritę ir antpirštį.

Pamaniau, kad turbūt fotografavo tėtis dar tada, kai buvome tik trise, ir visiems vienam kito pakako. Kai vieni kitiems buvome viskas.

Padėjau nuotrauką. Susirasiu rėmelį ir nusivešiu nuotrauką į mokyklą, kad galėčiau pasistatyti ant palangės, šalia lovos, ir žiūrėti į ją kasdien nesijaudindama nuliūdinti tėtį ar supykdyti pamotę, taip primindama ankstesnį gyvenimą, kurį jiedu mielai pamirštų. Jiems ir manęs šiuose namuose iki kaklo.

Dėžėje buvo ir kelios mokyklos laikų nuotraukos; jose sėdėjau it mieta prarijusi fotografo ištemptos dangaus mėlynės drobės fone, vilkėdama baltą palaidinę ir tamsiai mėlyną megztuką, santūriai šypsodamasi. Mama saugojo visas tokias nuotraukas, kai būdavo fotografuojamasi metai iš metų; vienoje nuotraukoje mano raudonojo aukso spalvos plaukai nubraukti nuo kaktos ir perrišti tamsiai mėlynu kaspinu, kitoje — dailiai surišti į uodegą, bet išraiška visada tokia pati — veide atsispindi nepatiklus budrumas.

Iš paties dėžės dugno paėmiau paskutinę mokyklos laikų nuotrauką. Atvertus kreminio kartono viršelį, man ant kelių nukrito kita nuotrauka — nespaltotas atvaizdas užsiritusiais kraštais, pageltęs nuo metų. Seniai pamiršta nuotrauka turbūt netyčia pakliuvo prie kitų.

Kažkas toje nuotraukoje — gal trijų merginų šypsenos, gal elegantiškai sukirtų jų dėvimų kostiumėlių linijos — patraukė mano dėmesį. Merginos dvelkė žemyninės Europos prašmatnumu. Atidžiau įsižiūrėjusi supratau, kad esu teisi. Merginos stovėjo priešais atelję vitriną, virš kurios matyti namo numeris — 12 — ir žodžiai *Delavigne, Couturier*. Prinešusi nuotrauką prie lango, kad būtų šviesiau ir geriau matyti, įskaičiau žodžius ant emaliuotos lentelės, pritvirtintos prie namo; užrašas, be jokių abejonių, buvo prancūzų kalba — *Rue Cardinale — 6e arrondissement*.

Pažinau merginą iš kairės. Neapsakomai panaši į mano mamą — švelnių veido bruožų, šviesiaplaukė, švelniai besišypsanti. Neabejojau, kad tai mano močiutė Klerė. Miglotai prisiminiau jos veidą, matytą vartant senus šeimos albumus (kur tie albumai dabar?), prisiminiau, kaip mama sakė, kad jos mama gimusi Prancūzijoje. Bet niekada nieko daugiau apie močiutę nepasakojo, ir tik dabar man pasirodė keista, kad, ko nors paklausus apie šią prancūzė močiutę, mama keisdavo pokalbio temą.

Ir tikrai, apvertusi nuotrauką, pamačiau dailiai išvedžiotus tris vardus — Klerė, Vivjena, Mirej — ir žodžius *Paryžius, 1941-ųjų gegužė*.

Žinojau, kad griebiuosi šiaudo, bet kažkodėl toji sena nuotrauka — mano mamos šeimos istorijos dalelė — tapo svarbia mano palikimo dalimi. Toji šeimos atšaka man tiek mažai paliko, kad ši menkutė jungtis su protėviais tapo neapsakomai reikšminga. Ši nuotrauka taip pat buvo įrėmintą ir atsidūrė šalia mamos su kūdikiu atvaizdo; šios nuotraukos man palaikė draugiją per visus likusius mokyklinius metus ir studijuojant universitete. Ir nors, prieš atradama kartoninėje dėžėje pamirštą nuotrauką, jau buvau pradėjusi aistringai domėtis mados industrija, šių trijų elegantiškų jaunų moterų, prieš daugiau nei keturiasdešimt metų atsistojusių tame gatvės kampe nusifotografuoti, atvaizdas išties sužadino vaizduotę ir apžavėjo. Gali būti, kad meilė madai jau buvo mano kraujyje, ir nuotrauka padėjo susidėlioti svajones. Kai per mokyklinę kelionę į Paryžių aptikau adresą *Rue Cardinale 12* ir supratau stovinti priešais vitriną su užrašu *Agence Guillet, Relations Publiques (spécialiste Mode)*, pamaniau, jog tai likimo pirštas. Tą akimirką buvo nulemta mano ateitis. Tasai ženklas man atvėrė kelią karjerai, apie kurią nė nenutuokiau, ir, gavus verslo studijų ir prancūzų filologijos diplomus, paskatino kreiptis su prašymu stažuotis mados viešųjų ryšių srityje.

Prieš susisiekdama su agentūra dvejojau, man trūko pasitikėjimo štai taip imti ir jiems parašyti, kaip kokiam Pilypui iš kanapių, iš tėvo nesulaukiau jokio paskatinimo. Šiaip tėtis visada stengėsi gesinti mano domėjimąsi mada, jis nepritarė mano pasirinktai karjerai. Tačiau mano močiutė Klerė ir dvi jos draugės

šypsojosi man iš nespaltvotos nuotraukos, pastatytos ant rašomojo stalo, šalia nešiojamojo kompiuterio, ir kurstė mane tarsi sakydamos: *Pagalčiau! Ko gi tu lauki? Eik ir mus susirask!*

Ir štai aš čia, Paryžiuje, rugsėjo popietę; trukteliu megztuką, susilyginu plaukus, tempiu lagaminą su ratukais šurmuliuojančia gatve ir spaudžiu mygtuką prie biuro durų. Skaidraus storo stiklo langai, pusiau pridengti užuolaidomis su Gijmė agentūros ženklu, saugančiomis nuo popiečio saulės, atspindi mano nerimą, ir pajuntu, kaip tankiai plaka mano širdis.

Sucaksėjusios durys atsirakina pačios, pastumiu jas ir žengiu į švelnia šviesa užlietą priimamąjį.

Žalsvai pilkos sienos nukabinėtos įrėmintomis žurnalų viršelių nuotraukomis — *Vogue*, *Pais Match*, *Elle* — ir modelių atvaizdais. Jau iš pirmo žvilgsnio galiu pasakyti, kad aiškiai matyti fotografų Marijaus Testino, Patriko Demarseljė ir Ani Leibovic braižas. Pora minimalistinių sofų, apmuštų itin nepraktiška dramblio kaulo spalvos drobe, sustatytos viena priešais kitą, o tarp jų — žemas stalelis, ant kurio sukrauti naujausi mados pasaulį atspindintys leidiniai įvairiausiomis kalbomis. Akimirką įsivaizduoju, kaip smingu į vieną iš tų sofūčių ir nusispiriu batus, spaudžiančius po kelionės sutinusias kojas.

Bet, užuot taip ir padariusi, einu paspausti rankos registrai, iš už stalelio išlindusiai su manimi pasisveikinti. Pirmiausia atkreipiu dėmesį į vešlias tamsias garbanas, gaubiančias veidą ir gulančias ant pečių. Kitas į akis krintantis dalykas — tarsi be jokių pastangų susikurtas elegantiškas stilius. Maža juoda suknelė dailiai prigludusi prie figūros linkių, o žemakulniai puantus primenantys bateliai labai menkai teprideda ūgio šiai miniatiūrai. Bemat pasijuntu gremėzdiškai aukšta ir nerangi, nes aviu aukštakulnius, ir nuobodžiai dalykiška, vilkėdama specialiai man siūtą kostiumėlį ir aptemptą baltą palaidinę, susiglamžiusią po kelionės ir sudrėkusią nuo prakaito.

Laimėi, trečias dalykas, kurį pastebiu, — draugiška šypsena, nušviečianti tamsias akis, kai mergina sveikinasi sakydama:

— Sveika, tu turbūt Harieta Šo. Aš — Simona Tibo. Malonu susipažinti. Labai laukiau draugijos — būsimė kambario draugė, dalysimės butu viršuje.

Tai sakydama, užverčia smakrą į lubų puošmenas mums virš galvų, supurtydama garbanėles. Ji man iškart patinka; slapčia atsipučiu, kad nėra viena iš tų išpuikusių džiusnų prancūzaičių mados aistruolių — taip įsivaizduodavau būsimas kolegas.

Simona kiša mano lagaminą po stalą ir veda mane pro duris laukiamojo gale. Iškart išgirstu viešųjų ryšių biure tyliai čirpiančius telefonus, prislopintus darbuotojų balsus. Vienas iš maždaug pustuzinio darbuotojų — klientų vadybininkų ir jų asistentų — atsistoja paspausti man rankos, bet visi kiti kabinete panirę į darbus ir randa laiko tik trumpai linktelėti mums praeinant. Simona sustoja prie apmuštų durų pačiame kabineto gale ir pabeldžia. Po akimirkos pasigirsta balsas: *Entrez!* Atsiduriu priešais platų raudonmedžio stalą, prie kurio sėdi agentūros vadovė Floransa Gijmė.

Ji pakelia akis nuo kompiuterio ekrano ir nusiima akinius tamsiais rėmeliais. Apsirengusi nepriekaištingai — dėvi elegantiškiausią, kokį tik man tekę matyti, kostiumėlį su kelnėmis. Gal *Chanel*? Arba *Yves Saint Laurent*? Sruogomis dažyti šviesūs plaukai apkirpti taip, kad išryškėtų skruostikauliai ir apatinis žandikaulis, sulig amžiumi prarandantis ryškų kontūrą. Akys šiltos, gintaro rudumo ir, rodos, veria mane kiaurai.

— Harieta? — pasitikslina.

Linktelėiu akimirksniu praradusi žadą, labai aiškiai suvokusi savo poelgio svorį. Visi metai? Šioje aukščiausio lygio viešųjų ryšių agentūroje, kurioje dirba tikri profesionalai? Ką aš čia veikiu? Ir kiek laiko jiems prireiks suprasti, kokia aš nepasirengusi — ką tik baigusi universitetą — prisidėti prie to darbo, kurį jie visi čia dirba?

Tada ji nusišypso.

— Jūs man primenate mane pačią, kai prieš daugelį metų pradėjau darbuotis šioje srityje. Jums prireikė daug drąsos ir ryžto čia patekti. Nors turbūt jaučiatės kiek sutrikusi?

Vėl linkteliu, vis dar neįstengdama rasti žodžių.

— Na, suprantama ir natūralu. Ilgai keliavote, veikiausiai esate pavargusi. Šiandieną Simona jums aprodys butą, kad ramiai įsikurtumėte. Per savaitgalį šiek tiek apsiprasite. Darbas prasideda pirmadienį. Mums pravers dar viena pora rankų. Labai įtemptai ruošiamės mados savaitei.

Paminėjus Paryžiaus mados savaitę, vieną iš svarbiausių renginių mados pasaulio kalendoriuje, mane apėmęs nerimas tik dar labiau išauga ir, matyt, tai atsispindi veide, nes ji priduria:

— Nesijaudinkite, jums tikrai viskas pavyks.

Galiausiai atgaunu balsą ir išlemenu:

— *Merci*, madam Gijmė.

Bet suskamba ant stalo padėtas telefonas, ir ji leidžia mums eiti, dar kartą nusišypsojusi ir pamojusi ranka, tada atsisuka atsiliepti.

Simona man padeda užnešti lagaminą penkiais stačių, siaurų laiptų maršais. Pirmame aukšte, aiškina ji, įsikūrusi fotostudija, nuomojama laisvai samdomiems fotografams. Kyštelime galvas pro duris, kad apsižiūrėtume. Studija — viena tuščia didelė patalpa švariomis baltomis sienomis, tik kampe matyti pora širmų. Patalpa su aukštais langais ir aukštomis lubomis — kuo puikiausia vieta mados fotografijoms.

Kiti trys aukštai — nuomojami biurai. Varinės lentelės su pavardėmis ant durų skelbia, kad kabinetuose įsikūrusios buhalterinių paslaugų įmonės ar fotografai.

— Floransa nori, kad šis pastatas atsipirktų, — sako Simona. — Visada atsiranda norinčių išsinuomotį nedidelį biurą Sen

Žermene. Bet nuomos sutartyje yra numatyta sąlyga — viršutinio aukšto patalpos nenuomojamos, nes tai priedai prie atlyginimo už darbą. Mudviem pasisekė!

Viršutinis pastato aukštas pastogėje; šiame aukšte įrengti nedideli kambariai, pora kambarių naudojami kaip sandėliukai, juose pristatyta spintelių dokumentams, prikrauta dėžių su sena medžiaga, nebeveikiančių kompiuterių, stūkso stirtos senų žurnalų. Simona parodo ir ankštą virtuvėlę, kurioje pakanka vietos tik šaldytuvui, viryklei ir kriauklei, aprodo gyvenamąjį kambarį, kurio viename kampe stovi apskritas bistro staliukas su dviem kėdėmis, o prie galinės sienos pristumta sofutė. Erdvė nedidelė, užtat pro žemose lubose įrengtą nuožulnų stoglangį plūsta saulės šviesa. Jeigu atsistočiau ant pirštų galiukų ir ištempčiau kaklą, horizonte pamatyčiau Paryžiaus panoramą ir lopinėlių bažnyčios stogo; pagal tą bažnyčią ir buvo pavadintas Sen Žermeno bulvaras.

— O čia — tavo kambarys, — sako Simona, atidarydama kitas duris.

Kambarys mažytis — pakanka vietos tik geležinei lovai, komodai ir patogiai drabužių kabyklai, kuri, panašu, kitados, toliroje praeityje, buvo išgelbėta iš kažkokio sandėlio.

Jeigu pasilenkusi atsistočiau po nuožulniai žemėjančiomis lubomis ir pažvelgčiau pro nedidelį stoglangio kvadratėlį, po giedru, žydru rugsėjo dangumi pamatyčiau jūrą čerpėmis dengtų stogų, ištisą flotilę kaminų ir daugybę išsibarsčiusių televizijos antenų.

Atsigrėžiu ir nusišypsau Simonai.

Ji patraukia pečiais tarsi atsiprašydama.

— Mažiukas, bet...

— Kuo puikiausias, — atsakau. Ir tikrai taip manau. Nes šis mažytis kambarėlis mano. Ateinančius dvylika mėnesių tai bus mano erdvė. Ir nors niekada gyvenime šito kambarėlio nesu mačiusi, jaučiu, kad čia ir yra mano vieta — čia aš kaip namie.

Vienintelė plonytė gija, jungianti mane su šia vieta, — sena, seniai pamiršta nuotrauka, netyčia surasta blėstančių prisiminimų pilnoje dėžėje. Kita vertus, iš tikrųjų savo gyvenime nesu užmezgusi jokių tvirtų ryšių, todėl ši netvari gija, plonytė it nuo ilgų metų nusidėvėjęs šilko siūlas, tapo vienintele grandele, laikanti mane šiame mažame miegamajame nepažįstamame name, svetimame mieste. Toji gija mane atvedė čia, ir dabar jaučiu nenumaldomą norą sužinoti, kur ji mane nuves, jeigu leisiuosi per visus prabėgusius metus atgalios, per kelias kartas, iki ten, nuo kur toji gija ir pradėjo driektis.

— Na, aš jau grįšiu prie darbų, — dirsteli į laikrodį Simona. — Oficialiai savaitgalis prasideda tik po valandos. Paliksiu tave, išsikrauk daiktus. Susitikime vėliau.

Ji išeina, paskui save uždarydama butuko duris, girdžiu, kaip laiptais tolsta žingsniai.

Atidarau lagaminą ir kišu ranką tarp vienas ant kito sudėtų tvarkingai sulankstytų drabužių, kol pirštų galiukais paliečiu kietas rėmelių briaunas; kad būtų saugiau gabenti, rėmelį įkišau tarp vilnonio megztuvo klosčių.

Atrodo, kad iš nuotraukos žvelgiančios trijų jaunų moterų akys sminga tiesiai į manąsias, kai tūkstantąjį kartą veiduose ieškau užuominų apie jų gyvenimus. Pastačiusi nuotrauką ant komodos prie siauros lovos, labiau nei bet kada suvokiu, kad neturiu savo šaknų, kad man tiesiog gyvybiškai svarbu apie tas šaknis sužinoti daugiau.

Aš ne tik ieškau atsakymo, kas jos. Bandau išsiaiškinti, kas aš pati.

Pro langą iš apačioje plytinčios gatvės sklinda gyvi dar vieną darbo savaitę baigusią namo traukiančių žmonių balsai. Kabin-

dama ant kabyklos paskutinį drabužį išgirstu prasiveriant butuko duris. Simona išdainuoja:

— Ku-kūūū!

Ji stovi mano kambario tarpduryje, iškėlusį butelį; butelio stiklas išrasojęs vandens karoliukais, nes baltasis vynas šaltas.

— Norėtum išgerti? Pamaniau, reikėtų atšvęsti tavo pirmą vakarą Paryžiuje. — Pakelia pirkinį krepšį kitoje rankoje ir sako: — Paėmiau šio to prie vyno, nes dar neturėjai laiko apeiti parduotuvių. Rytoj galėsiu parodyti, kur ko rasti.

Ji žvalgosi po kambarį, permeta akimis kelis kambariulyje atsiradusius asmeninius daiktelius — prie lovos, šalia kvėpalų buteliuko ir mamos paliktos margintos porcelianinės papuošalų dėžutės, kurioje yra keli mano papuošaliukai — kelios poros auskarų ir perliukų vėrinys, padėjau porą knygų. Papuošalų dėžutėje laikau ir apyrankę su pakabučiais, kai prieš miegą nusisegu.

Pastebėjusi nuotrauką, Simona padeda pirkinį krepšį ir pasilenkia atidžiau apžiūrėti.

Rodau į blondinę iš kairės.

— Tai mano močiutė Klerė prie šito paties pastato. Dėl močiutės čia ir esu.

Simona pakelia į mane akis, tarsi negalėdama patikėti tuo, ką mato.

— O čia, — sako ji, rodydama pirštu į trijulės dešinėje stovinčią merginą, — mano močiutė Mirej. Stovi prie šito paties pastato su tavo močiute Klere.

Ji juokiasi, o aš išsižioju iš nuostabos.

— Turbūt juokauji! — sušunku. — Neįtikėtinas sutapimas.

Simona linksi, bet netrukus papurto galvą.

— O gal joks sutapimas. Esu čia, nes močiutė mane įkvėpė, pasakodama apie savo gyvenimą Paryžiuje karo metais; dėl jos sąsajų su mados pasauliu aš ir dirbu čia, Gijmė agentūroje. Panašu, kad mudvi abi čion atvedė bendra istorija.

Iš lėto linkčioju galva apsvarstydamą jos žodžius, tada imu įrėmintą nuotrauką ir iš arčiau atidžiai įsižiūriu į Mirej veidą. Matydama besijuokiančias akis, nuo kaktos nubrauktus plaukus, prilaikomus juostelės, išsipešusias kelias nepaklūstančias sruogelės, tariusi išžvelgianti jos ir Simonos panašumą.

Rodau į trečią figūrą — jauną moterį trijulės vidury.

— Įdomu, o kas ji? Vardas užrašytas kitoje nuotraukos pusėje — Vivjena.

Staiga Simonos veidas surimtėja, pastebiu kažką, ko negaliu tiksliai įvardyti — gal šmėstelėjusį liūdesio šešėlį, gal baimę, o gal skausmą? Žvilgsnis atsargus. Bet ji suima save į rankas ir sako apdairiai nerūpestingai:

— Manau, jų draugė Vivjena irgi čia su jomis gyveno ir dirbo. Ar ne nuostabu, kai pagalvoji, kad visos trys čia ir dirbo, Delavinji ateljė?

Ar tik man atrodo, ar ji tikrai nori nusukti kalbą nuo Vivjenos temos?

Simona tęsia:

— Močiutė Mirej man pasakojo, kad karo metais jos miegodavo šituose mažuose kambarėliuose virš ateljė.

Tariusi girdinti nuo ankšto butuko sienų atsimušantį juoko aidą, įsivaizduoju čia susirinkusias Klerę, Mirej ir Vivjeną.

— Gal gali man daugiau papasakoti apie savo močiutės gyvenimą čia 1940-aisiais? — klausiu labai susidomėjusi. — Gal išgirsiu kokių nors užuominų į atsakymus, kurių ieškau, aiškindamasi savo šeimos istoriją?

Simona susimąščiusi dirsteli į nuotrauką, paskui pakelia akis, pažvelgia į manąsias ir sako:

— Galiu papasakoti tiek, kiek pati žinau apie Mirej. Jos istorija neatskiriama susijusi su Klerės ir Vivjenos istorijomis. Bet, Harieta, gal tau reikėtų klausinėti tik visiškai neabejojant, kad nori sužinoti atsakymus.

Ramiai atremiu jos žvilgsnį. Nejau turėčiau atimti iš savęs galimybę nors ką nors išsiaiškinti apie vienintelę šeimą, su kuria jaučiuosi esanti susijusi? Taip pagalvojusi pajuntu užplūstantį baisų nusivylimą; pojūtis toks stiprus, kad net sunku kvėpuoti.

Pagalvoju apie tą plonytę giją, besidriekiančią atgalios per metų metus, mane siejančią su mama, su Felisite, o Felisitę siejančią su jos mama Klere.

O tada linkteliu. Nesvarbu, kokia toji istorija, nesvarbu, kas aš esu iš tikrųjų, man reikia sužinoti.

1940

Paryžius buvo visai kitoks miestas.

Žinoma, kai kas atrodė taip pat — horizontą vis dar rėmė Eifelio bokšto šauktukas, Monmartro viršūnėje tebestūksanti Šventosios Širdies bazilika stebėjo savais reikalais užsiėmusius miesto gyventojus, pro rūmus, bažnyčias ir miesto sodus tebesidriekė sidabrinis Senos kaspinas, gaubiantis sutvirtintus Dievo Motinos katedros šonus Sitė saloje, vilnijantis po tiltais, jungiančiais kairįjį ir dešinįjį upės krantus.

Bet kažkas pasikeitė. Ne tik tai, kas akivaizdu, — bulvaru žygiuojantys vokiečių kariai ir prie namų fasadų iškabintos vėjo plaikstomos slogiai grėsmingos vėliavos; žingsniuojant po jomis, anglies juodumo svastikomis baltame fone paženklintos kraujo raudonio medžiagos šnaresys Mirej kurtino kaip bombardavimas. Iš Monmartro grįždama į Sen Žermeną, ji jautė, kad ir dar kažkas yra kitaip — kažkas, ko nepaliesi. Šitai buvo matyti pro šalį skubančių žmonių nudelbtuose pralaimėtojų žvilgsniu-

se, šitai buvo girdėti ausį režiančiuose monotoniškuose vokiečių balsuose, sklindančiuose nuo kavinių ir barų lauko staliukų, šitai buvo gabenama namo, matant gatvėmis lekiančias karines mašinas su nacių valdžios ženklais — bjauriais simboliais, kurių dabar buvo pilna visur.

Siunčiama žinia buvo aiški. Prancūzijos šalies sostinė jai nebe priklausė. Sostinę apleido vyriausybė, šalies politikai miestą atidavė it suderėtą nuotaką per skubiai surengtas vestuves.

Ir nors daugelis tokių kaip Mirej, prieš kelis mėnesius pabėgusių, artėjant vokiečiams, dabar po truputį grįžo, parkakę namo, miestą rado pasikeitusį. Miestas, kaip ir miestiečiai, iš gėdos dėl visur akis badančių svetimų simbolių buvo nukoręs galvą — dabar Paryžius buvo vokiečių rankose.

Kai pro langus krintančioje šviesoje ant plataus sukirpimo stalo ėmė tįsti šešėliai, Klerė dar labiau palinko prie sijono, prie kurio daigstė dekoratyvinę juostelę. Baigusi siūti, mikliai subėdusi dar kelis dygsnelius, nukirpo siūlą ant kaklo kabančiomis kaspinu parištomis žirklutėmis. Nesusilaikiusi nusižiovavo ir pasiražė, tada pasitrynė sprandą, nubraukdama visos darbo dienos maudulį.

Šiomis dienomis ateljė taip nuobodu — daugelio merginų nebėra, nė su kuo paliežuvauti ir pasijuokti per pertraukas. Prižiūrėtoja madmuazelė Vanjė dar prastesnės nuotaikos nei visa da, nes darbo vis daugėjo; ji ragino siuvėjas darbuotis greičiau, o paskui ieškodavo priekabių dėl menkiausių smulkmenų, kurios, Klerės akimis žvelgiant, dažniausiai būdavo tik įsivaizduojamos.

Ji vylėsi, kad dabar, kai naujoji administracija organizuoja specialius traukinių reisuos, stengdamasi į Paryžių prie darbų grą-

žinti darbininkus, kai kurios merginos sugrįš, tada vakarais nebebus taip vieniša kambarėliuose pakraigėje. Klerei atrodė, kad šiomis dienomis ir miesto garsai už langų prislopę; dar nykesnė tylą užslinkdavo, dešimtą valandą prasidėjus komendanto valandai. Bet tylioje tamsoje pats namas braškėjo ir niurnėjo panosėje, ir kartais Klerei atrodydavo, kad naktį girdi žingsnius; įsivaizduodama, kad laužiasi vokiečiai, ieškantys, ką galėtų suimti, užsitraukdavo ant galvos antklodę.

Gali būti, kad Klerė jauniausia iš visų siuvėjų, bet tą birželio dieną, kai Prancūzija pasidavė naciams, nebėgo, kaip daugelis kitų. Nė nesvarstė galimybės sprukti, pabrukusi uodegą, atgal namo, į Bretanę, nes dar visai neseniai pavyko ištrūkti iš mažo Por Meljono žvejų kaimelio, kur niekas neturėjo nė menkiausio stiliaus pojūčio, o ten likę vyrai buvo arba nusenę, arba trenkė sardinėmis, arba ir viena, ir kita. Genama jaunatviško polėkio, ji nusprendė pamėginti įsikurti Paryžiuje. Paaiškėjo, kad pasirinkimo būta gero, nes vyriausybė pasidavė su sąlyga, kad vokiečiai paties miesto nelies. Tai, kad kelios vyresnės Klerės bendradarbės išvyko, reišė, jog jai buvo leista įgyvendinti kelis įdomesnius užsakymus, kuriuos pateikė pirmame aukšte įsikūręs salonas. Jeigu ir toliau taip, gal ji patrauks pono Delavinji dėmesį ir įgyvendins svajonę salone dirbti asistente, o paskui — salono pardavėja, ir nereikės dar daugelį metų lenkti nugaros siuvykloje.

Įsivaizdavo save, vilkinčią nepriekaištingai pasiūtu kostiumėliu, į elegantišką kuoduką susuktai plaukais, patariančią geriausioms Delavinji klientėms naujausios mados klausimais. Ji turėtų savo stalą su nedidele paaukuota kėde ir komandą padėjėjų, kurios į ją kreiptųsi „panele Meinardjė“ ir nedelsdamos pultų vykdyti kiekvieno nurodymo.

Uždegusi elektros lemputes prižiūrėtoja apšvietė kambarį, kuriame kelios merginos jau tvarkėsi daiktus — dėjosi į ranki-

nes žirkles, adatų pagalvėles ir antpirščius, ant eilės kabliukų prie durų kabino baltus chalatus. Kitaip nei Klerė, dauguma jų turėjo namus mieste, todėl dabar skubėjo grįžti pas savo šeimas ir pavakarieniauti.

Praeidama pro Klerės kėdę, madmuazelė Vanjė sustojo ir ištiesė ranką, siekdama sijono. Ji prikišo siuvinį prie virš galvos plieskiančių elektros lempučių, kad geriau apžiūrėtų. Lūpos, ir taip išvagotos gilių raukšlelių — neišvengiamas nugyvento amžiaus ir įpročio per dieną surūkyti po dvidešimt cigarečių rezultatas, — sukrito į armonikėlę, kai kietai jas sučiaupė susikaupusi. Galiausiai madmuazelė Vanjė linktelėjo ir gražino sijoną Klerei.

— Išlaidyk ir pakabink, tada ir tu galėsi rinktis daiktus.

Madmuazelė Vanjė visada mėgindavo aiškiai parodyti, kad tos, kurios džiaugiasi privilegija gyventi mados namų viršutiniajame aukšte, yra visiškai nuo jos priklausomos, ir tik ji gali spręsti, kada šios siuvėjos baigia darbą, nors kartais tai reikšdavo, kad, vykdant svarbius užsakymus, teks dirbti iki vėlumos. Klerei buvo apmaudu, kad jai, kaip paprastai, teko dirbti ilgiau nei kitoms, susierzinusi beskubėdama priglaudė prie karštos laidynės ranką ir nudegė švelnią riešo odą. Klerė prikando lūpą, kad nesušuktų iš svilinančio skausmo. Bet koks bruzdesys vėl patrauktų madmuazelės Vanjė dėmesį, o tada Klerė dar ilgiau užtruktų, nes tektų išklausti priekaištus dėl to, kad darbo vietoje nėra atsargi.

Nakčiai ji pakabino sijoną ant drabužių kabyklos, išlygino santūriais taškeliais margintą tvidą, gaubiantį rusvai gelsvą pamušalo šilką, ir pasigėrėjo kontrastuojančia juostele, puošiančia sijono juosmenį. Gražus klasikinis modelis, tipiškas Delavinji salono kūrinys; jos pačios dailūs mažičiai dygsneliai nepriekaištingi, visai nematomi, bet taip pat prisideda prie drabužio elegancijos. Prie sijono priderintą švarkelį baigia siūti kita siuvėja, naujas kostiumėlis tuoj bus paruoštas atiduoti būsimai jo savininkei.

Laiptuose pasigirdus žingsniams ir prasivėrus durims, Klere atsisuko pažiūrėti, kas ten, — turbūt kuri siuvėja bus ką nors pamiršusi ir dabar grįžta pasiimti.

Tačiau tarpduryje stovinti figūra nebuvo viena iš siuvėjų. Merginos veidą gaubė tamsios garbanos, o tasai veidas buvo toks liesas ir išblyškęs, kad Klerei prireikė kelių akimirku, kol pažino, kas ji.

Madmuazelė Vanjė prakalbo pirma.

— Mirej! — sušuko ji. — Grįžai! — Žengė žingsnį link merginos tarpduryje, bet sustojo, kad atgautų įprastą dalykiškumą. — Vadinasi, nusprendei grįžti, tiesa? Puiku, labai džiaugsimės dar viena pora rankų. Tavo kambarys viršuje tuščias. Klere padės tau pakloti lovą. Ar su tavimi grįžo ir Estera?

Mirej papurtė galvą ir ranka įsiremė į staktą, tarsi bijotų nugriūti. Paskui pratarė iš skausmo prikimusiu balsu:

— Estera nebegyva.

Ji šiek tiek pasisuko, ir ryškioje siuivyklos šviesoje pasimatė tamsūs ratilai — tarsi mėlynės — po akimis.

Klerei ir prižiūrėtojai stengiantis perprasti Mirej žodžius, buvo klaikiai tylu, bet netrukus madmuazelė Vanjė vėl suėmė save į rankas.

— Gerai, Mirej. Tu pavargusi po kelionės. Dabar ne metas kalbėtis. Lipk su Klere į viršų. Pamiegok, o rytoj ir vėl galėsi prisijungti prie komandos. — Paskui švelnesniu tonu pridūrė: — Gerai, kad grįžai.

Tik tada, nustėrusi taip netikėtai pasirodžius bičiulei, priblokšta išgirstų žodžių, Klere mikliai priėjo prie Mirej ir ją apkabino.

— Eime, — pasakė, iš Mirej rankos imdama krepšį. — Virtuvėje yra sūrio ir duonos. Tu turbūt alkana.

Skubiais lengvais žingsniais ji išėjo, Mirej kiek lėčiau nusekė paskui ją laiptais.

Nujausdama, kad Mirej reikia laiko vėl apsiprasti savame butuke, Klerė greitai paklojo jai lovą, o tada abiem paruošė kuklią vakarienę. Dalydamasi savaitės maisto daviniu, Klerė pasvarstė, kaip jos valgys rytoj, bet nuginė tą mintį šalin. Daug svarbiau, kad šįvakar Mirej žmoniškai pavalgytų. Gal pavyks rasti daržovių sriubai. O kadangi Mirej vėl čia, maisto davinys bus padvigubintas, vadinasi, kaip nors išsivers.

— *A table!* — šūktelėjo ji. Bet kai Mirej iškart nepasirodė, Klerė nuėjo jos ieškoti.

Mirej buvo atidariusi duris į kambarį, kuriame buvo apsigyvenusi į Paryžių atvykusi Estera, pabėgėlė iš Lenkijos, nėsčia ir beviltiškai trokštanti apsaugoti negimusį savo kūdikį. Po kelių mėnesių pagimdžiusi mažutyčiame palėpės kambarėlyje davė mergytei Blanšos vardą. Klerė prisiminė ją užplūdusią pagarbią nuostabą, kai pamatė į pagalves atsirėmusią Esterą, glėbyje laikančią naujagimę dukrytę. Niekada nepamirš to pakilumo nuvargusiam Esteros veide, kai ši žvelgė į tamsiai mėlynas mažylės akutes, meilė mažylei užgimė akimirksniu, nors, kita vertus, tai turbūt amžinai slypi mamos širdyje.

Klerė apglėbė per pečius senojo Esteros kambario tarpduryje stovinčią Mirej.

— Kas jai nutiko? — tyliai paklausė.

Įbedusi akis į geležinį lovos rėmą dabar jau be čiužinio, Mirej tyliu balsu ir bereikšmiu veidu papasakojo Klerei, kaip jos buvo užkluptos iš Paryžiaus bėgančių žmonių jūroje, kai vokiečių pajėgos prasilažė pro Mažino liniją ir užėmė sostinę. Pietinis kelias buvo užtvindytas civilių; vienas lėktuvas atsiskyrė nuo kitų ir ėmė atakuoti minią kulkosvaidžio ugnimi.

— Estera buvo išėjusi ieškoti Blanšai maisto. Kai ją radau, veidas atrodė toks ramus. Bet visur buvo daug kraujo, Klere. Visur.

Klerė klausėsi, iš siaubo išpūtusi akis, paskui apsiašarojo.

— O Blanša? — sušnabždėjo. — Ar ir ji žuvo?

Mirej papurtė galvą, atsisuko į Klerę ir pagaliau pažiūrėjo jai į akis, žvilgsnyje buvo matyti iššūkis.

— Ne. Į Blanšą nepataikė. Ji saugi su mano šeima Prancūzijos pietvakariuose. Ja rūpinasi mano mama su seseria. Bet dėl saugumo mažylės kilmė turi likti paslapyje — kol naciai barbariškai persekios žydus. Supranti, Klere? Jeigu kas nors paklaustų, sakyk, kad žuvo abi — Estera ir Blanša.

Veltui stengdamasi sulaikyti ašaras, vis šluostydamosi akis rankove, Klerė linktelėjo.

Mirej ištiesė ranką ir suspaudė Klerei petį — suspaudė stipriai, kad draugė tikrai jaustų.

— Klere, pataupyk ašaras. Kai viskas baigsis, bus laikas gedėti, bet tas metas dar neatėjęs. Dabar turime daryti viską, kas įmanoma, kad juos atremtume, kad pasipriešintume šitam gyvam košmarui.

— Bet kaip, Mirej? Vokiečių pilna visur. Nieko negalima padaryti, nes mūsų pačių vyriausybė atidavė Prancūziją.

— Visada galima ką nors padaryti, nesvarbu, kad pastangos gali pasirodyti visai menkos ir nereikšmingos. Turime *priešintis*.

Mirej kartodama tą žodį taip pabrėžė, kad iš baimės Klerė išpūtė akis.

— Nori pasakyti?.. Tu irgi įsitrauktum?..

Krestelėjo tamsios garbanos; Mirej palinksėjo, veide buvo matyti ryžtas ir nenoras paklusti. Tada ji paklausė:

— O tu, Klere? Ką tu darysi?

Klerė papurtė galvą.

— Nesu tikra... Nežinau, Mirej. Juk tokie paprasti žmonės kaip aš ir tu tikrai nieko *negali* padaryti.

— Bet jeigu „paprasti žmonės“ nieko nedarys, kas imsis veiks-
mų ir stos prieš nacius? Juk tikrai ne Viši politikai, naujojo režimo

marionetės, ir ne Prancūzijos kariuomenė, kurios batalionai pūva sekliuose kapuose palei Rytų fronto liniją. Tik mes ir likome, Klere. Paprasti žmonės, kaip tu ir aš.

Kiek patylėjusi, Klerė atsakė:

— Bet, Mirej, ar tu nebijai? Įsitraukti, kai gresia toks pavojus... tiesiog vokiečių armijos panosėje? Dabar Paryžius jų. Vokiečių pilna visur.

— Kitados bijojau. Bet mačiau, ką jie padarė Esterai ir daugeliui kitų, kurie tądien buvo kelyje. Daugeliui „paprastų žmonių“. Ir dabar aš įpykusi. O pyktis yra stipresnis už baimę.

Klerė patraukė pečiais, Mirej atlaisvino gniaužtus ir paleido jos petį.

— Mirej, jau per vėlu. Turime susitaikyti, kad viskas pasikeitė. Prancūzija — ne vienintelė šalis, neatsilaikiusi prieš vokiečius. Tegu sąjungininkai kovoja. Šiais laikais reikia džiaugtis, kad likai gyvas, kam dar kur nors kitur ieškoti bėdų.

Žengdama ataturpsta į siaurą koridoriuką, Mirej uždėjo ranką ant Esteros kambario durų rankenos ir užtrenkė duris.

Klerė nervingai timptelėjo marškinių skverną neišmanydama, ką dar pasakyti.

— Turiu šio to vakarienei... — pradėjo.

— Tai nieko, — atsakė Mirej nusišypsodama, bet šypsena neištrynė iš akių liūdesio. — Šįvakar aš nealkana. Ko gero, išsikrausiu daiktus ir pamiegosiu.

Ji pasisuko į savo miegamąjį, žengė kelis žingsnius ir stabtelėjo, bet neatsigręžė. Pratarė ramiu, tyliu balsu:

— Bet tu klysti, Klere. Niekada ne per vėlu.

Harieta

Gulėdama nepažįstamoje naujojo miegamojo tamsoje, klausydamasi iš apačioje plytinčios gatvės atsklindančių Paryžiaus garsų, maštau apie savo močiutės istoriją, kurią papasakojo Simona. Man atrodo svarbu išsaugoti jos žodžius, todėl pradėjau tai užrašinėti į atsivežtą dienoraštį. Jame ketinau aprašyti darbo Paryžiuje metus, bet Klerės ir Mirej istorija atrodo su manimi susijusi, gyvybiškai svarbi, bandant aiškintis, kas aš, todėl ir noriu prisiminti kiekvieną smulkmeną.

Kai iš naujo skaitau kelis pirmuosius puslapius, turiu pripažinti, jog jaučiuosi truputį nusivylusi, kad Mirej, o ne Klerė norėjo įsitraukti į Pasipriešinimo judėjimą; atvirai kalbant, palyginti su Mirej, Klerė atrodo mažumėlę ištižusi. Bet ji buvo jauna, primenu sau, ir nepatyrė tokio karo siaubo, kokį teko išgyventi Mirej.

Už poros gatvių esančio Sen Žermeno bulvaro šurmulį nutraukia sukaukusios policijos sirenos. Nuo staiga pasigirdusio

triukšmo man daužosi širdis. Klausausi, kaip sirenos rimsta, pro palėpės langelį plūsta blausi oranžinė gatvės žibintų šviesa; ištiesiu ranką, kad išlaikyčiau pusiausvyrą, paliečiu lovos galvūgalio virbus. Metalas šaltas, nors vakaras mieste drėgnas ir šiltas. Čiužinys ant mano lovos neabejotinai naujas ir ganėtinai patogus, bet ar gali būti, kad lova tokia pati kaip tos, kurios šiame bute buvo prieš visus tuos metus? Ar Klerė čia ir miegojo? Arba Estera ir jos mažylė Blaņa?

Pasiverčiu ant šono, tikėdamasi užmigti. Blausioje šviesoje ant komodos sublizga įrėmintą nuotrauka. Įžiūriu tris figūras, nors tamsoje veidų nematau.

Prisimenu ankstesnę Simonos įspėjimą: turėčiau klausinėti tik nė trupučio neabejodama, kad tikrai noriu sužinoti atsakymus. Svarstau, kas blogiau — sužinoti apie karo siaubus kaip Mirej, ar pasirinkti nieko nežinoti, kaip, tikėtina, nusprendė Klerė?

Simona, matyt, suprato, kad mane kiek nuvils mano močiutės pasyvumas ir nenoras prisidėti prie kovos prieš okupaciją. Gal dėl to ir vengė pasakoti tą istoriją. Bet ar kas nors iš mūsų šiais laikais gali žinoti, kaip jaučiamasi, kai tavo šalį užpuola? Kaip jaučiamasi, gyvenant nepritekliuje ir nuolat bijant, viską kontroliuojant svetimšaliams, vis tvyrant žiaurumų pavojui? Iš kur galime žinoti, kaip tada būtume elgęsi?

Galiausiai užmiegu. Sapnuoju ištisas eiles merginų su chala-tais, palenkusių galvas prie siuvinių, daigstančių sukneles, subėgančias į begalinę kraujo raudonumo šilko upę.

1940

Stovėdama prie tabako parduotuvės durų Biufono gatvėje ir apsimesdama, kad laukia autobuso, Mirej drebėjo. Buvo labai šalta, beveik nušalo kojos. Šitai ji sužinojo tik vėliau, kai savo namuose jas plovėsi šilto vandens dubenyje — tada baisiai skaudėjo ir degino atsiradusias nuožvarbas.

Bandydama negalvoti apie šaltį, mintyse dar kartą permetė nurodymus, kad įsitikintų viską gerai supratusi. Reikia laukti čia tol, kol į tabako parduotuvę įžengs vyriškis pilka fetrine skrybėle, puošta žaliu kaspinu. Jis išeis nešinas „Le Temps“ numeriu. Tada reikės įeiti į parduotuvę, nusipirkti laikraštį ir paklausti tabakininko, ar turi likusį vakarykštį numerį. Iš po prekystalio šis turės paduoti sulankstytą laikraštį. Jį reikės patikimai įsidėti į rankinę, tada nueiti į Austerlico metro stotį ir grįžti į Sen Žermen de Prė stotelę. Atsisėdusi prie staliuko „Café de Flore“ kavinaitės kampe, turėtų pamatyti vyriškį smėlio spalvos plaukais, ryšintį šilkinį turkiškais raštais margintą kaklaraistį. Turės prie jo prieiti ir pa-

sisveikinti kaip su bičiuliu, tada šis jai užsakys kavos. Jiedviem geriant kavą, Mirej turės padėti ant staliuko sulankstytą laikraštį. Išeidama turėtų tą laikraštį taip ir palikti.

Mirej jau ne pirmą kartą perduoda žinią visam kovotojų tinklui. Ilgai netrukus, kai grįžo į Paryžių, jai teko nešti dažyti atraižą šilko, iš kurio turėjo būti siuvas vakarinės suknelės pamušalas, tada ir pasikalbėjo su vyru, kuris, jos manymu, galėjo būti įsitraukęs į pasipriešinimo kovą. Jam tarpininkaujant, Mirej buvo supažindinta su kitu tinklo nariu ir greitai gavo užduotį, panašią į šią. Žinojo, kad iš pradžių yra tikrinama — kovotojai norėjo įsitikinti, kad ji išties yra tokia, kokia sakosi esanti, kad ji patikima kurjerė. Mirej net nebuvo įsitikinusi, ar iki šiol jos perduotos žinutės buvo tikros. Bet šiandieninė užduotis šiek tiek skyrėsi nuo įprastų; jos manymu, svarbu ir reikšminga tai, kad perdavimo punktas yra netoli Austerlico stoties, į kurią Paryžiuon atvyksta traukiniai iš rytų ir pietų, iš šios stoties išvažiuojama ir į darbo stovyklas. Taigi ji stengėsi nepaisyti šalčio, besismelkiančio pro batų padus, nudėvėtus, suvaikščiojus daugybę mylių, ir dėjosi tikrinanti autobusų tvarkaraštį, kol akies krašteliu pastebėjo į tabako parduotuvę įeinant pirkėją fetrine skrybėle.

Pravėrus duris ir peržengus „Café de Flore“ slenkstį, Mirej apgaubė šilumos, triukšmo ir cigarečių dūmų debesimis. Ji žingsniavo pro kolonas, kaip nurodyta, eidama prie galinio kampinio staliuko šalia medžiu apkalto baro. Ant minkštasuolio netoli durų sėdintys uniformuoti nacių kareiviai garsiai kvatojosi; vienas iš jų spragtelėjo pirštais iškėlęs ranką, pakvietė padavėją ir užsisakė dar vieną butelį vyno. Mirej pro juos einant, vienas kareivis pašoko ant kojų ir pastojo kelią. Jai širdis nusirito į kul-

nus nuo minties, kad tas gali pareikalauti parodyti, ką ji nešasi rankinėje, ir išsiaiškinti, kas paslėpta tarp laikraščio puslapių. Bet kareivis tik manieringai nusilenkė, dėdamasis siūlantis jai savo vietą, ir jo draugai vėl paleido gerkles, smagiai šukčiodami.

Nugalėjusi pirmą instinktyvų norą spjauti jam į veidą ir antrą instinktyvų poreikį apsisukti ir bėgti, Mirej sugebėjo mandagiai nusišypsoti ir, diplomatiškai papurčiusi galvą, praeiti pro kareivį; ji patraukė link staliuko kavinės kampe, kur sėdėjo vyriškis smėlio spalvos plaukais, pasirišęs šilkinį turkiškų raštų kaklaraištį, gurkšnojantis *café-crème* ir skaitantis „Le Temps“.

Mirej priėjus, vyriškis padėjo laikraštį ir atsistojo, jiedu apsikabino, tarsi būtų geri pažįstami. Sekundėlę Mirej uodė brangaus odekolono aromata — subtilų kedrų ir žaliųjų citrinų derinį, o paskui įsitaisė priešais jį ant minkštasuolio.

Priėjo padavėjas, vyriškis užsakė jai kavos, o Mirej atsainiai ištraukė iš rankinės sulankstytą laikraštį ir padėjo ant laikraščio, kuris jau buvo paskleistas ant staliuko. Vyriškis nekreipė dėmesio į naująjį laikraštį, pastūmė abu numerius į šoną ir palinko prie jos kaip tikras įsimylėjęlis.

— Aš — mesjė Lero, — pasakė. — O tu, manau, turėtum būti Mirej? Malonu susipažinti su naująja bendražyge.

Ji linktelėjo, pasijutusi nejaukiai ir drovėdamasi, neišmanydama, ką pasakyti šiam žmogui, apie kurį ničnieko nežino, nors šis, akivaizdu, šiek tiek apie ją jau girdėjęs.

Mirej įvykdė patikėtą užduotį ir dabar nieko daugiau nenorėjo, tik sprukti iš šitos kavinės ir skubiai grįžti į ramų ir saugų kambarėlį palėpėje. Tačiau prisivertusi liko sėdėti, šypsojosi ir linksėjo, toliau vaidindama šią šaradą.

Kai priėjo padavėjas ir priešais Mirej pastatė puodelį kavos, popierėlį su pakeverzota kaina pakišdamas po pelenine stalo viduryje, jiedu akimirksniu nutilo. Atnešus kavą, mesjė Lero pa-

sinaudojo proga ir nuėmė nuo staliuko abu laikraščius, o paskui atsainiai juos sukiojo į permesto per kėdės atlošą palto kišenę.

Jis žiūrėjo, kaip Mirej paėmė storo porceliano puodelį ir at-sargiai papūtė, norėdama atvėsinti kavą, kad būtų galima gurkš-telėti. Kava nebuvo labai prasta — gal ir per daug vandens, bet gėrimas nesugadintas, padauginus cikorijų kartumyno.

— Vadinasi, tu — viena iš Delavinji siuvėjų? Kaip šiais lai-kais gyvuoja mados pasaulis? Girdėjau, kad visiems didiesiems mados namams garantuoti specialūs patentai leidžia tęsti darbą. Pasirodo, mūsų bičiuliams vokiečiams patinka rengti savo žmo-nas ir meiluzės geriausiai prancūziškais drabužiais.

Jis kalbėjo lygiu balsu, maloniu tonu, lyg išties šnekučiuo-tųsi su bičiule, bet Mirej išgirdo jo žodžiuose slypinčią panieką šalį okupavusiems priešams.

— Darbų turime daugiau nei bet kada, — sutiko ji. — Net visu pajėgumu dirbant dviem brigadoms, vos spėjame patenkin-ti poreikius. Kiekviena mėgstanti gerai rengtis paryžietė vis dar nori naujo kostiumėlio ar vakarinės suknelės naujam sezonui. Taip, tiesa, nors vyriausybė riboja maistą, kurį valgome, ir kurą, kuriuo šildomės namus, užtikrino, kad sagos ir dekoratyvinės juostelės nebūtų ribojamos. Vis dėlto kartais gali būti sunku gau-ti medžiagų, ir kainos, savaiame suprantama, lupikiškos.

Mesjė Lero linkčiojo.

— Kokia keista vokiečių žaidimų aikštele tapo Paryžius... Kol miesto gyventojai badauja ir šąla, naujieji atėjūnai puikuoja-si pasaulinio lygio dizainerių drabužiais iš prabangiausių medžia-gų, geria patį geriausią išlaikytą vyną ir linksminasi „Mulenruže“.

Jam kalbant, Mirej ir vėl pribloškė veide šviečianti ramybė, tik kartėlio kupini žodžiai disonavo su tuo maloniu bičiulišku tonu, kuriuo buvo ištarti.

Kol Mirej gurkšnojo vėstančią kavą, mesjė Lero jos šio to

paklausė apie ateljė. Ką konkrečiai ji dirba? Kiek ten yra siuvėjų? Kelios merginos gyvena virš ateljė?

Kai Mirej pastatė tuščią puodelį ant lėkštelės, mesjė Lero ištiesė delną ir uždėjo ant jos rankos. Atsitiktiniam stebėtojuji visa tai atrodytų kaip romantiškas intymumas.

— Ačiū už pagalbą, Mirej, — pasakė jis. — Pamaniau, gal tavo sudomintų galimybė kiek daugiau mums padėti? Tik privailau įspėti, kad pavojai labai tikri ir labai rimti.

Mirej nusišypsojo ir patraukė ranką iš po jo delno — drovaus padorumo epizodas.

— Noriu daryti viską, ką galiu, kad tik padėčiau, mesjė.

— Tada tau tikrai atsiras tinkamas vaidmuo. Mūsų bendras draugas dažytojas viską paaiškins. Ačiū, kad šiandien čia atėjai, Mirej. Būk atsargi.

Ji atsistojo, atstumdama kėdę, paėmė palatą ir rankinę.

— Ir jūs, mesjė Lero.

Eidama iš kavinės, ji atsigręžė ir pažvelgė ten, kur vyriškis smėlio spalvos plaukais ir šilkinio turkiškų raštų kaklaraiščiu mokėjo padavėjui už kavą.

Vyriškis atsistojo ir užsimetė palatą. Mirej įžiūrėjo vos matomą iš kišenės kyšantį sulankstyto laikraščio kamputį.

Už aukštų siuivyklos langų gruodžio dangus buvo lygiai tokios pat pilkos šautuvo metalo spalvos, kaip ir nacių okupantų uniformos, tarsi irgi būtų praradęs bet kokią viltį ir kapituliavęs sulig įsigalėjusia nauja tvarka. Virš galvos plieskiančios elektros lemputės Klerei atrodė tokios šviesios kaip tamsą skrodžiantys prožektoriai, ieškantys sąjungininkų lėktuvų, kurių spinduliai jau iš tolo matyti, naktį pažvelgus pro uždangstyto palėpės lango

plyšėlį. Ji pakėlė kone prie pat akių siuvas vakarinės raudono krepdešino suknelės korsažą, nes dygsneliai liejosi ir šokinėjo — po ištisų valandų įtempto darbo akys galiausiai smarkiai nuvargo. Sėdint prie lango, vis traukė skersvėjis, bet ji ir nesikeistų su jokia siuvėja, jeigu ir pasiūlytų vietą arčiau geležinių radiatorių prie galinės sienos. Tokiam darbui reikėjo šviesos. Be to, šiomis dienomis ir radiatoriai menkai šildė, nes rūsyje kūrenamai krosniai reikalingos anglys buvo griežtai normuojamos. Dažnai radiatoriai apskritai nešildydavo ir būdavo šalti ištisomis dienomis, nors anglių visada pakakdavo salone esančiam židiniui dosniai kūrenti, kad klientėms, atėjusioms pasimatuoti siuвамų drabužių, būtų pakankamai šilta.

Klerė ir kitos siuvėjos dabar buvo liesesnės, nes teko verstis iš varganų maisto davinių, prie kurių savaitgaliais reikėdavo stovėti eilėse. Bet, nužvelgusi prie stalo sėdinčias merginas, Klerė matė, kad sukritę tik veidai — lempų šviesoje įdubę skruostai šešėliavo ir paakiai dar labiau juodavo, o figūros atrodė putlios, balti chalatai aptempti, kai kurios merginos tuos chalatus vos beužsegė — net sagų kilputės buvo išsitampiusios. Tokia iliuzija susidarė tik dėl daugelio sluoksnių drabužių, kad būtų galima apsiginti nuo šalčio sėdint prie darbų siuvimo ateljė.

Delavinji mados namai darbavosi uoliau nei visada, o pasirengimas Kalėdoms buvo dar beprotiškesnis nei prieškario metais. Karo draskomoje Europoje Paryžius tapo prašmatnaus atokvėpio nuo tikrovės oaze, į kurią suplūdę vokiečiai leido savo atlygį juodosios rinkos maistui, vynui ir dizainerių suknelėms, siuвамoms jų žmonoms ir meilužėms. Dabar, kai vienai reichsmarkei prilygo kone dvidešimt frankų, jų pinigų perkamoji galia labai išaugo.

Net tos vokietės, kurios buvo nusiųstos į Paryžių padėti naujamai administracijai, išgalėjo sau užsisakyti madingų drabužių.

Salone dirbančios pardavėjos tokias moteris joms už nugarų vadinavo pilkomis pelytėmis, nes, atėjusios pasimatuoti siuvinių, vilkėdamos uniformas, atrodydavo labai senamadiškai ir neelegantiškai.

Madmuazelė Vanjė kelioms minutėms išėjo iš kambario atnešti rietimo plono nebalinto muslino, kuris buvo naudojamas sudėtingesnių drabužių bandomiesiems modeliams siūti. Kai drabužis sukerpamas ir visos dalys sudaigstomos, modelis vėl išardomas, o sukirtos detalės naudojamos kaip lekalai — taip užtikrinama, kad drabužiai iš brangesnių medžiagų būtų sukerpami tiksliai, ir liktų kuo mažiau atraižų.

Pasinaudojusi tuo, kad madmuazelės Vanjė nėra, Klerė prisėdo prie kitų už stalo įsitaisiusių siuvėjų, susirinkusių paplepėti ir paliežuvauti; sklido gandai, kad viena salone dirbanti manekėnė susidėjo su vokiečių kareiviu, ir merginų nuomonės šiuo klausimu išsiskyrė. Kai kurios buvo priblokštos ir pasibjaurėjusios, bet kitos vis svarstė: o ką tai merginai reikėjo daryti? Dabar, kai liko taip mažai prancūzų vyrų, nes visi iki šiol likę gyvi įgalūs darbingo amžiaus vyriškiai išsiųsti į gamyklas ir darbo stovyklas Vokietijoje, prancūzaitėms nebėra pasirinkimo — arba lieki senmergė, arba sutinki gyventi lepinama ir paikinama turtingo meilužio vokiečio.

Klerė pažvelgė pro nuleistas blakstienas į Mirej, sėdinčią ant gretimos kėdės. Pastarosiomis dienomis ji tapo keistai tolima. Mirej nebesidėdavo prie pašnekusių, susikaupusi stropiai darbuodavosi toliau. Dabar buvo vis kuo nors užsiėmusi ir nė iš tolo nepriminė gyvos, linksmos bičiulės iš tų laikų prieš okupaciją, beveik visada atrodė paskendus mintyse. Vakaraus ir savaitgaliais taip pat daugiau būdavo pati sau, dažnai kažkur dingdavo, nepakvietusi Klerės eiti kartu. Klerė jau suprato, kad nėra prasmės klausinėti, nes Mirej tik liūdnei nusišypsodavo ir papurtydavo

galvą, neketindama nieko aiškinti. Gal tikrai žaidė tuos rezistenčius žaidimėlius, kaip kad grasino, grįžusi į Paryžių, bet Klerė niekaip nesuprato, ką, po šimts, būtų galima iš to išpešti. Kita vertus, jeigu Mirej nori būti tokia paslaptinga ir pati sau viena, tegu ir būna.

Tačiau Klerei tikrai trūko Mirej bičiulystės. Tuo metu kambariuose virš siuivyklos nakvojo tik dar dvi merginos, bet jos dirbo kitoje siuvėjų brigadoje, todėl savaitgaliais nekviisdavo Klerės kur nors eiti, matyt, manydamos, kad ji leis laiką su Mirej.

Klerė nukirpo siūlą ir išlygino raudoną audeklą, gėrėdamasi svetima prabanga. Nuo šalčio ir ilgo darbo sugrubę pirštai švelniai slydo krepdešinu.

Nykščiu patrynusi apšerpetojusius pirštų galiukus, Klerė mintimis persikėlė į Por Meljoną, į vaikystės metus. Kai mama mirė nuo plaučių uždegimo, kuriuo susirgo dėl drėgmės, šalčio ir išsekimo, vienintelei dukrai palikdama sidabrinį antpirštį ir kavos pupelių prikimštą pagalvėlę adatoms susmeigti, Klerei teko adyti tėvo ir keturių vyresnių brolių kojines ir taisyti jų drabužius. Gyvenant prie jūros, smeigtukai ir adatos greitai surūdydavo, todėl dažnai tekdavo nutraukti darbą, kad nuvalytų adatas švitriniumi — tada adatos tapdavo aštresnės ir nepalikdavo sukrešėjusio kraujo spalvos žymių ant tėvo ir brolių marškinių medžiagos. Jai besėdint su siuviniais prie viryklės nedidelės trobelės virtuvėje, skaudžiai įtrūkusiais apšerpetojusiais pirštais laikant adatą, tyliai išsikerojo tvirtas pasiryžimas — mamos palikimas, adatos ir smeigtukai, jai atstos pasą, sudarantį galimybę iš čia ištrūkti. Tik tiek ji ir teturėjo. Šiuo pasu pasinaudos, mėgindama sukti kitu keliu, nesekdama mamos pėdomis. Sielvartas, netekus motinos, bėgant laikui neslopo, kapo bažnyčios šventoriuje, ant kalnelio, vaizdinys ilgai tapo sunkiai pakeliamas. Klerė mieliau galvodavo apie galimybę gyventi kur nors kitur, apsupta

elegancijos ir subtilumo. Taigi darbuodavosi susikaupusi, stengdamasi dailinti dygsnelius, siuvo greitai, bet labai skrupulingai.

Gražių daiktų ilgesys Klerei buvo tarsi tam tikras pabėgimas nuo tikrovės — ji augo labai paprastai, kukloje trobelėje, pilnoje vyrų, kurie kiauras dienas išsijuošę traukdavo iš šaltų Atlanto vandenų bučius. Kai tėvas su broliais išplaukavo, ji siūlydavosi kitiems kaimo gyventojams taisyti drabužius, prašydama vos kelių *sous*; gautas monetas mesdavo į seną kojineę, įkištą į patį adymo reikmenų krepšelio dugną. Po truputį kojine vis sunkėjo, kaupiantis monetoms, kojinės pirštų dalis vis pūtėsi. Ir galiausiai vieną dieną suskaičiavusi monetas ji pamatė, kad pinigų pakanka traukiniu nukakti į Paryžių.

Kai Klerė pranešė iškeliaujanti, tėvas beveik nieko nepasakė. Ji numanė, kad išvykdama jam tik palengvins gyvenimą — vis viena burna mažiau. Be to, Klerė nujautė, kad vis labiau jam primena mirusią žmoną, jos motiną, ir tai, tikėtina, varstė tėvo širdį kaltės diegliais kaskart, kai tik į ją pažvelgdavo. Turbūt jis suprato, kad Klerė taip gyventi nebegalės, tarė sau ji, todėl jos ir nekaltino dėl to, kad nori išvykti. Nuvežė ją į stotį Kempere ir, atriedėjęs traukiniui, negrabiai paplekšnojo per petį, paskui paėmė krepšį ir, jai užlipus vagono laipteliais, įdavė — geresnio tėviško palaiminimo ji ir negalėjo tikėtis.

Klerė padėjo į šalį raudonos vakarinės suknelės korsažą ir atsiduso. Taigi... jai pavyko atkakti į Paryžių, bet planus susikurti geresnį gyvenimą sujaukė karas. Ji ir dabar leido dienas, palinkusi prie siuvinių, kruopščiai rikiuodama dygsnelius, ir dabar beveik visada šalo, o alkis kamavo labiau nei kada nors anksčiau namuose.

Pagalvojus apie Por Meljone paliktą šeimą, akimirksniu užliejo savigailos ir nostalgijos banga. Ji įsivaizdavo linksmas brolių šypsenas, kai šie grįždavo į trobelę prieplaukos kvartale; Teo pa-

kedendavo jai plaukus, Žanas Polis pakeldavo puodo su *cotriade*, kurio ji išvirdavo vakarienei, dangtį ir uostydavo skanų žuvies troškinį, o Lukas su Marku prie lauko durų traukdavo nuo kojų aulinius. Ar dabar, kai jos nėra, kas nors tvarko jų marškinius, ado kojines? Klerė ilgėjosi brolių juoko, švelnių pašaipėlių, taip pat tėčio teikiamo saugumo, šiam sėdint savo krėsle, rišant virvės mazgą ar narpliojant susiraizgiusį špagatą. Net keista, galvojo ji, kad, užuot apgailėstabus, jog mažytė trobelė gerokai per ankšta tokiam skaičiui žmonių, visiems išėjus, atrodydavo, kad ji gerokai per didelė ir per tuščia.

Klerė nuvijo užplūdusius jausmus tardama sau, kad murkdydamasi savigailoje niekam nepadės. Atsargiai išmeigusi adatą į mamos adatinę, priminė sau, kaip toli nukeliavo, nepaisydama visų sunkumų. Miestas, palyginti su žvejų kaimeliu Bretanėje, ir dabar buvo begalinių galimybių erdvė. Tereikia dažniau kur nors išeiti, kad tos galimybės pačios ją susirastų.